

Demokracja walcząca: przyjaciel czy wróg demokracji w Europie?
Ponowne przemyślenie stuletniej koncepcji
Streszczenie popularnonaukowe

Niektóre elementy koncepcji *demokracji walczącej (militant democracy)* - znanej również jako *demokracja obronna* - można znaleźć już w dziełach Platona i Monteskiusza, którzy zastanawiali się nad sposobami zapewnienia stabilności władzy. Jednak jej współczesne rozumienie zostało zapoczątkowane przez Karla Loewensteina, niemieckiego prawnika i politologa, zmuszonego do ucieczki z Niemiec w obliczu zagrożenia nazistowskiego. Pojęcie to, w swoim pierwotnym i do dziś kanonicznym znaczeniu, odnosi się do przepisów prawa i polityk wprowadzonych przez państwo, mających na celu ograniczenie wolności słowa i zrzeszania się byłych apologetów reżimów niedemokratycznych oraz ich współczesnych zwolenników, dla ochrony tworzących się lub na nowo ustanowionych demokracji. Koncepcja *demokracji walczącej* miała również znaczenie w postkomunistycznej rzeczywistości Europy Środkowej i Wschodniej, które można nazwać demokracjami okresu przejściowego (*transitional democracies*), gdy znajdowały się one na drodze od upadku zdyskredytowanego, nieludzkiego reżimu do pełnoprawnych demokracji, opartych o zasady i filozofię europejskiego systemu ochrony praw człowieka.

Przez dziesięciolecia *demokracja walcząca* odgrywała znaczącą rolę w kształtowaniu prawnego i społecznego postrzegania tego, co stanowi realne zagrożenie dla porządku demokratycznego. Podejście to było postulowane, jako koncepcja naukowa i narzędzie prawne, w przededniu II wojny światowej i osiągnęło swoje apogeum w Europie (a także w kilku państwach pozaeuropejskich) po wojnie. Przyświecała temu idea, że demokracja nie może być bezbronna wobec zewnętrznych i wewnętrznych wrogów demokracji. Pierwotnie, i zwłaszcza w Niemczech, *demokracja walcząca* była stosowana do ograniczania praw politycznych partii neonazistowskich i komunistycznych.

Dzisiaj jednak coraz częściej podważa się „sukces” *demokracji walczącej*. W dużym stopniu zmieniły się bowiem zagrożenia i zmienili się "wrogowie" liberalnej demokracji w Europie. Należy dziś do nich między innymi populistyczna władza, korzystająca z głównych instytucji demokratycznych i deklarująca obronę demokracji, jednak tylko w jej nieliberalnym wydaniu. Ponadto, w Projekcie rozważana będzie również kwestia tego, czy środki *demokracji walczącej* mogą znaleźć zastosowanie w Ukrainie w czasie po zakończeniu konfliktu zbrojnego, stanowiąc zestaw instrumentów mających na celu ochronę systemu politycznego przed potencjalnie zagrażającymi mu czynnikami, i czy może to spowodować przywrócenie znaczenia *demokracji walczącej* w Europie. Dlatego potrzeba podjęcia pogłębionych badań nad *demokracją walczącą* wynika dziś z samej istoty wyzwań, przed którymi coraz częściej stają europejskie demokracje i europejskie społeczeństwa. Wyzwania te związane są zaś z dwoma głównymi czynnikami: (1) erozją demokracji konstytucyjnej na całym świecie oraz (2) zauważalnym brakiem skuteczności tradycyjnych mechanizmów *demokracji walczącej*. Połączenie tych czynników czyni ten projekt badawczy szczególnie aktualnym. Naukowa refleksja nad sposobami wzmocnienia systemów demokratycznych musi zatem uwzględniać te kluczowe aspekty, ponieważ konieczna może okazać się rewizja "środków bezpieczeństwa", które przez dziesięciolecia były stosowane w ramach pojęcia *demokracji walczącej*.

Planowane badania obejmują analizę sytuacji wybranych państw (Niemiec, Łotwy, Polski, Węgier i Wielkiej Brytanii), a także analizę przypadku Rady Europy i Unii Europejskiej jako aktorów aktywnych w obszarze *demokracji walczącej*. Badania będą prowadzone przez nowo utworzony, interdyscyplinarny zespół badawczy, składający się zarówno z uznanych, jak i młodszych naukowców, reprezentujących nauki prawne i polityczne. Będą oni poszukiwać odpowiedzi na wskazane pytania badawcze, w tym pytanie o skuteczność środków demokracji walczącej w obronie rdzenia demokracji oraz pytanie o potencjalne substytuty tradycyjnych instrumentów *demokracji walczącej*. Efektem badań będzie m.in. publikacja monografii, numeru specjalnego w recenzowanym czasopiśmie naukowym oraz seria opracowań zawierających rekomendacje.